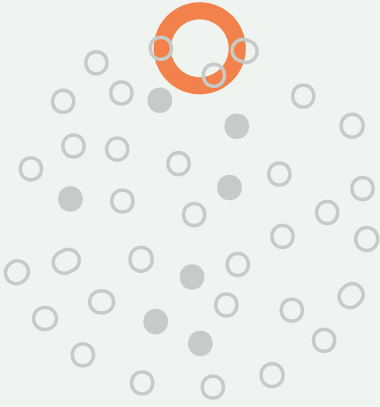

TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU

DERİN
YOKSULLUK
AĞI

Bu bilgi notu, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu bilgi notunun içeriğinden yalnızca Derin Yoksulluk Ağı sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Giriş

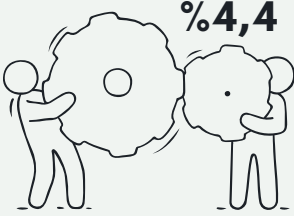
Pandemi Döneminde
Derin Yoksulluk ve
Haklara Erişim

Araştırmasının verileri;
İstanbul'da ikamet eden,
**düzenli geliri olmayan,
günlük ve güvencesiz
işlerde çalışan 103 hane**
ile görüşmeler yapılarak
elde edilmiştir.

1. Avrupa Sosyal Şartı Madde 7'ye göre taraf devletler çocukları fiziksel ve manevi zararlardan korumakla yükümlüdür.

a.

Avrupa Sosyal Şartı asgari çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamayı önerir. Türkiye Cumhurbaşkanlığının Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğine göre, 14 yaşından büyük çocuklar yönetmelik tarafından kabul edilen işlerde sağlık ve güvenliklerini; fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimlerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışabilirler.

TÜİK tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen “Çocuk İşgücü Araştırması”na göre, 5-17 yaş arasındaki çocukların istihdam oranı **%4,4**.

Bu grubun içindeki çocukların %4,4'ünü 5-11 yaş arasındaki çocuklar, %15,6'sını 12-14 yaş arasındaki çocuklar, %79,7'sini 15-17 yaş arasındaki çocuklar oluşturuyor.

Veriler çalışan çocukların **%34,3**'ünün eğitimine devam etmediğini gösteriyor. Çocukların **%30,1**'i tarım sektöründe çalışırken, **%23,7**'si sanayi sektöründe, **%45,5**'i hizmet sektöründe çalışıyor.

%30,1
Tarım Sektörü

%23,7
Sanayi

%45,5
Hizmet Sektörü

b.

Pandemi Döneminde

Çocukların haneye gelir getiren yetişkinin hastalık veya farklı bir sebeple çalışamayacak durumda olması veya çalışan yetişkinlerin gelirlerinin hanenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi sebebiyle çalıştıkları görülüyor.

Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim araştırmalarında görüşülen hanelerin **%13'ünde çocukların çalıştığı görülüyor**. Bu hanelerin **%6'sında** eve sadece çocukların gelir getirdiği ortaya çıkıyor.

Ailelerle yapılan derinlemesine görüşmelerde çalışmaya başlamak okuldan kopma ve eşit fırsatlara erişememe sebebi olarak ortaya çıkıyor. Yine görüşmelerimizde aktarılanlara göre pandemi sürecinde hane gelirinin eve düzenli bir şekilde gıda alamayacak kadar düşmesi nedeniyle daha önce çalışmayan çocukların da günlük işler yapmaya başladığını, sokağa çıkma izni olan günlerde çalışmaya giden çocuklar olduğunu, bazı hanelerde uzaktan eğitimin 'okulların kapanması' olarak algılandığı ve çocukların çalışmaya başladığı görülüyor.

Bunun yanında saha deneyimimize göre, derin yoksulluk koşulları altında yaşayan ailelerde çocuklar; **kağıt, hurda toplayıcılığı, seyyar satıcılık ve tekstil işçiliği** gibi ağır iş koşulları ve uzun çalışma saatlerine sahip alanlarda çalışıyorlar.

2. Avrupa Sosyal Şartı Madde 11 sağlığın korunması hakkını tanıır.

Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim araştırmasında görüşülen

ailelerin **%41'i** herhangi bir sağlık güvencesi olmadığı için, **%34'ü** ise sağlık güvencesi ilaçlarını karşılamadığı için yeterli ilaca ulaşamıyor.

Bu hanelerde görüşülen kişilerin %18,6'sı sağlık hizmetleri hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığı için, %7,2'si sağlık sistemi içinde ayrımcılığa maruz kaldığı için, %25,8'i ise sosyal güvencesi olmadığı için sağlık hizmetlerine erişemediğini belirtiyor.

3. Avrupa Sosyal Şartı Madde 13'e göre yeterli olanağı bulunmayan herkesin sosyal ve tıbbi yardım alma hakkı ve Avrupa Sosyal Şartı Madde 14'e göre herkesin sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır.

a.

Taraf devletler, kendi çabasıyla veya başka kaynaklarla sağlık hizmetlerine erişemeyen kişilere hastalık durumunda yeterli bakımı vermeyi taahhüt ederler. Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim araştırmasına göre, görüşülen hanelerin %32,7'si hiçbir sosyal sigortadan faydalanmıyor; %46,9'u çalışmayan kişiler için devlet tarafından sağlanan "yeşil kart" sisteminden yararlanıyor. Görüşülen kişilerden bazıları, "yeşil kart" sisteminin her türlü sağlık hizmet ve ilacı karşılamaması sebebiyle biriken borçlarını ödeyemediklerini, bu sebeple sağlık hizmetlerine erişmekte güçlük çektiklerini anlatıyorlar.

b.

Türkiye Cumhuriyeti 11. Kalkınma Planında (2019–2023 yılları için) “Yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltmak ve fırsat eşitliğini artırmak üzere çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir.” ifadesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Eylem Planında Roman çocuklara sosyal, psikolojik ve akademik destek verilmesinin planlandığı görülüyor. Mahallelerde sürdürdüğümüz saha çalışmaları; çocukların hükümet tarafından sağlanan herhangi bir sosyal veya psikolojik destekten yararlanmadığını gösteriyor.

c.

Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim araştırmasında görüşülen ailelerin %49,5’inin ekonomik bir destek aldığı görülüyor. Bu hanelerin %40 yerel yönetimden (İBB) destek alırken, %28’i kaymakamlıktan, %26’sı diğer devlet kurumlarından destek alıyor. Hanelerin %90’ı bu ekonomik desteği gıda harcamalarında, %35,2’si fatura ödemelerinde, %31,5’i çocuk bakım giderlerinde, %22,2’si kiralarnı ödemekte kullanıyor. Sosyal destek alamayan haneler; başvuru mekanizmalarına erişememek, destek kriterlerine uymadığı için reddedilmek ve başvuruları hakkında hiçbir geri dönüş alamamak sebepleriyle sosyal desteklere ulaşamadıklarını anlatıyorlar. Sabit bir ikamet adresi ve kimliğe sahip olmayan hanelerin sosyal destek kriterlerine uymadıkları sebebiyle desteklenemediği görülüyor.

4. Avrupa Sosyal Şartı Madde 16, ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını tanıırken, Madde 17 ise çocukların sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını tanıır.

a.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Raporuna göre,

çocukların bakım ve koruma altına alınma nedenlerinde ilk sırayı %69,5 ile ekonomik ve sosyal yoksunluk almaktadır.

⁴<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

⁵<https://ailevecalisma.gov.tr/media/30906/roman-vatandaslara-yonelik-ii-asama-eylem-pl.pdf>

⁷<https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yayinlar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetlerin-in-degerlendirilmesi-projesi-arastirma-sonuc-raporu.pdf>

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununu çocukların öncelikle ailelerinin yanında korunması amacıyla danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma gibi tedbirler alınmasını öngörmüştür.

b.

Aile ve Çalışma Bakanlığının verilerine göre, 2015 yılında devlet korumasında kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı 12.667, SED desteği ile aile yanında desteklenen çocuk sayısı 71.845, koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 4.616. 2019 yılında ise kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı 13.867, SED desteği ile aile yanında desteklenen çocuk sayısı 125.258, koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 7259. SED destekleri ve aile yanında bakım sistemlerinin kurum bakımındaki çocuk sayısının azalmasında etkisi olduğu görülmektedir fakat,

TÜİK verilerine göre aile/çocuk desteğine ayrılan bütçenin sosyal koruma harcamalarındaki oranının 2019 yılında %4,3 olduğu görülüyor, GSYH içindeki oranı ise %0,5.

c.

Yoksulluk koşulları altında yaşayan çocukların akranları ile eşit nitelikte, ücretsiz eğitime erişmesi yolunda alınan önlemlerin yeterli olmadığını gözlemliyoruz. Derin Yoksulluk Ağı'nın saha çalışması sonuçlarına göre,

yoksulluk koşulları altında yaşayan 103 hanenin %57,8'inde çocuklar uzaktan eğitime devam edemedi.

Okula devam edemeyen çocukların; %60'ı uzaktan eğitime katılabilecek teknolojik cihaza erişimi olmaması, %54'ü internete erişimi olmaması, %45'i takip eden bir yetişkinin olmaması, %39'u uzaktan eğitime erişim konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması ve %7'si çalışmak zorunda olması sebepleriyle uzaktan eğitime katılamadı.

⁷https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf

⁸<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-egitimin-icerigi/>

Çocukların %59'u bu engellerden en az ikisiyle karşı karşıya kaldı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından fırsat eşitliği sağlanması amacıyla oluşturulan, her okula dijital eğitim materyalleri sağlanması, her öğretmen ve öğrencinin dijital eğitim materyallerine ulaşmasını hedefleyen Fatih projesi 2010 yılında uygulamaya geçti, 5 sene süreceği öngörüldü. 5 senenin sonunda öğretmen ve öğrencilere ulaşabilen tablet ve bilgisayar oranının %8 olduğu açıklandı. Eğitim Reformu Girişiminin raporuna göre projeye 2015-2018 yılları arasında 1 milyon TL bütçe harcandı. MEB'in 2021 ve 2022 yılları bütçe planlarında ise FATİH projesine ayrılmış bir bütçe yok.

d.

Yoksulluk koşullarında yaşayan ailelere çocuklarını okula göndermeleri koşuluyla şartlı yardımlar verilmektedir. Bu şartlı yardımın miktarı aylık, ilköğretimde okuyan oğlan çocukları için 45, kız çocukları için 50 TL; ortaöğretimde okuyan oğlan çocukları için 55, kız çocukları için 75 TL'dir. Bu destek Türkiye şartlarında düşünüldüğünde, bir ayda okula giden bir çocuğun ancak bir haftalık beslenme ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir.

5. Avrupa Sosyal Şartı Madde 30'a göre herkesin yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunmaya hakkı vardır. Taraf devletler, yoksullukla mücadelede eşgüdümlü ve topyekun bir yaklaşım sergilemeyi taahhüt ederler.

a.

2019 Eurostat verilerine göre Türkiye'deki 16 yaş altı nüfusun %47,7'si yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında. 2015 yılında ise bu oran %82,2. 2019 yılı TÜİK verilerine göre, Sosyal Koruma harcamalarına ayrılan bütçenin GSYH içindeki oranı %12,5. Bu harcamalar içinde aile/çocuk desteklerine ayrılan bütçenin oranı ise %0,5; sosyal dışlanmaya ayrılan bütçenin oranı %0,1

b.

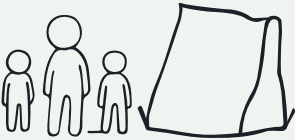
Çalışmalarımızda yoksulluk koşulları altında yaşayan ailelerin ve çocukların pandemiyle birlikte temel ihtiyaçlarına erişemediklerini gözlemliyoruz.

Saha araştırmamızda görüşülen ailelerin %85'i yeterli besine ulaşamıyor.

Ailelerin %74'ü bebek maması ve bezi almakta zorlanırken, %21'i hiç alamıyor. Aileler 0-3 yaş çocuklarını hazır çorba, şekerli su, pirinç lapası gibi besin değeri bu yaş grubu için yeterli olmayan besinlerle beslemek zorunda kalıyor. Hanelerin %38,7'sinde neredeyse her gün öğün atlanıyor. Görüşülen ailelerin %39'u pandemi döneminden önce de temiz içme suyuna erişemediğini söylerken, %49 pandemi döneminde içme suyuna erişemiyor.

6. Avrupa Sosyal Şartı Madde 31 barınma hakkını tanır.

a.
Saha araştırmamız kapsamında görüşme yapılan,

günlük işlerde çalışarak geçimini sağlayan ailelerin %10'u baraka/çadır koşullarında yaşıyor.

Ailelerden bazıları kentsel dönüşüm sebebiyle evlerini kaybettikten sonra, bazıları pandemi döneminde evlerini kaybettiklerinde, bazıları ise İstanbul'a geldiklerinden beri baraka veya çadırdaki yaşadıklarını söylüyorlar. Baraka ve çadırlarda yaşayan ailelere derinlemesine görüşmeler sırasında yaşam alanlarında ne kadar güvende hissettikleri sorulduğunda, yaşam alanlarının temel güvenlik ve yaşam gereksinimlerini karşılamadığı ortaya çıkıyor.

Baraka/çadır koşullarında ısınma ve suya erişim konularında özellikle zorluklar yaşandığı görülürken, zararlı olabilecek haşerelerin de özellikle çocukların sağlığını tehdit ettiği anlaşılıyor.

b.

Birlikte çalıştığımız günlük, güvencesiz işlerde çalışan birçok hane; çadırlarının/barakalarının belediye/hükümet tarafından yıkılması, oturdukları evin kirasını ödeyememek, kirada oturan evin kontratının yapılmamış olması gibi sebeplerle evsizlik kaybetme riskiyle karşı karşıya kalıyor. Pandemi döneminde evsizlik riskinin arttığını gözlemliyoruz.

Görüşme yaptığımız 103 haneden %38,8'i evini kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldığını söylüyor.

c.

Hükümet tarafından evsizlikle karşı karşıya kalan kişiler için sağlanan geçici barınma merkezleri, cinsiyete dayalı ayırım temeliyle kurulduğundan ailelerin güvenli bir şekilde barınabilecekleri bir barınma merkezi sistemi bulunmamaktadır.

Bu bilgi notu, Türkiye hükümetinin taraf olduğu Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı hükümlerine dayanarak; Açık Alan Derneği/Derin Yoksulluk Ağı'nın, Türkiye'de çocuk yoksulluğuna dair gözlemlerini ve çeşitli bulguları aktarmak üzere hazırlanmıştır. Bu bilgi notunda değinilen bilgiler; Derin Yoksulluk Ağı tarafından yapılan Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim Araştırması bulgularının yanında, STK çalışanlarının saha gözlemlerine, Türkiye hükümetinin resmi kaynaklarına, Türkiye'de çalışma gösteren farklı kişi ve kurumların verilerine dayanmaktadır.